

ὡς τελευταία, καθ' ἑαυτὴν ἀπολύτως ἡρεμοῦσα, ἀπολύτως μόνη αἰτία αὐτοῦ τοῦ Ἐνός (ἐνότητος) διὰ τῆς ὁποίας ἀμρότερα—ἢ τε γνῶσις καὶ τὸ γινωσκόμενον τ. ἔ. πᾶν τὸ ὁπωσδήποτε ἐκ τινος ὄρου ἐξαρτώμενον, μετέχον «Εἶναι»— τὸ πρῶτον θεμελιούνται, ἐκεῖ μόλις εὑρίσκεται τὸ ἀνώτατον Ἐν. Τοῦτο συνεπῶς δὲν πίπτει πλέον ἐντὸς τοῦ κύκλου τοῦ Λόγου, τῆς Γνώσεως, ἀλλὰ τὸ πολὺ κεῖται εἰς τὰ ἐξώτατα αὐτῆς ὄρια τὰ ὁποῖα εἶνε συγχρόνως καὶ τὸ ἀπώτατον ὄριον τῆς ψυχῆς, ὡς ἐξελίξεως εἰς τὴν κίνησιν, εἰς τὴν ἀντίθεσιν τοῦ ταῦτοῦ καὶ τοῦ ἑτέρου.

Ἐκ τῶν ἰδίων προϋποθέσεων διευκρινίζεται ἴσως ἐπίσης καὶ ἡ διακριτικὴ ἔννοια καὶ ἡ διακριτικὴ κατάταξις τῶν τριῶν στοιχείων τοῦ τελευταίου τούτου : τοῦ Ἁγαθοῦ, Ὁραίου, Σοφοῦ καὶ δι' αὐτῶν ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἐνταῦθα ἐπρόκειτο νὰ διευκρινισθῆ: ἡ σημασία τοῦ Ἐρωτος καὶ ἡ θέσις αὐτοῦ ἀπέναντι τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ λόγου. Τὸ τελευταῖον ἁγαθὸν δὲν εἶνε κατ' οὐσίαν ἄλλο τι εἰμὴ αὐτὸ τὸ τελευταῖον «Εἶναι» καὶ τὸ τελευταῖον «Ἐν», τὸ μόνον λογικὸν τέρμα πάσης προσπαθείας κειμένης ἐν παντὶ τὸ ὁποῖον δὲν εἶνε ἐκεῖνο. Τὸ τελευταῖον πρὸς τὸ ὁποῖον τείνουσιν ὅλαι αἱ προσπάθειαι, τὸ μόνον τοῦ ὁποῖου ἡ ἀπόκτησις ἀξίζει τὸν κόπον, εἶνε αὐτὸ τοῦτο τὸ Εἶναι : ἡ ἡρεμία (ἀκίνησις) καὶ μακαριότης τοῦ ἐντελῶς ἐν ἑαυτῷ τελείου τὰ πάντα ἐν ἑαυτῷ περιλαμβάνοντος, καὶ συνεπῶς ἀπολύτως ἔστερημένου ἀναγκῶν, ἄρα αὐτάρκους Ὀντος. Ἐντελέχεια (ἢ Sâdhanâ τοῦ Tagur, πραγματοποίησις) εἶνε ἡ ἔννοια τῆς πλατωνικῆς ἐκφράσεως *ὁμοίωσις θεῶ*. Ἐπὶ τῇ βάσει αὐτῆς κανονίζεται κατόπιν πᾶν ὅ,τι δευτερευόντως πρόκειται νὰ κληθῆ ἁγαθόν, ὡς ἐκεῖνο δηλαδὴ τὸ ὁποῖον οἶονεὶ ἐφωδιασμένον μὲ τὸ θετικὸν σημεῖον δεικνύει πρὸς τὴν κατεύθυνσιν τῆς ἀρχηγόνου ταύτης βεβαιώσεως τοῦ ἀπολύτως «ὄντος» τοῦ Εἶναι τοῦ ἀποκλείοντος πᾶν Μὴ-Εἶναι. Ἐν ἀντιθέσει πρὸς αὐτὸ τὸ Ὁραῖον εἶνε ἐστραμμένον πρὸς τὴν ἀντίθετον κατεύθυνσιν, τὴν ἐξέλιξιν τ. ἔ. εἰς τὸν ἀνεξάντλητον πλοῦτον τῆς ποικιλίας ἢ ὁποῖα ἐν ἐκείνῳ καὶ δι' ἐκεῖνου δὲν ἐπιζητεῖ νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν ἐνότητα ἀλλ' ὁρᾶται ἐξ αὐτῆς, ὡς τοῦ κέντρου, ἀκτινοβολοῦσα καὶ ἐν τῷ ὑπερβάλλοντι αὐτῆς φωτὶ λάμπουσα, καὶ οὕτω ὅσον πλησιέστερον εὑρίσκεται πρὸς τὴν μακαριότητα τοῦ πρώτου Ἐνός, τοῦ Ἁγαθοῦ, τόσον περισσότερον μετέχει αὐτοῦ. Εἰς τρόπον ὥστε ὁ βαθμὸς τῆς καλωσύνης καὶ τῆς ὀραιότητος, χωρὶς νὰ σημαίνῃ τὸ αὐτό, πάλιν συμβαδίζει κατ' ἀνάγκην. Τὸ πρῶτον Ἁγαθόν, τὸ πρῶτον Ὁραῖον «αὐτὸ» τὸ Ἁγαθόν, «αὐτὸ» τὸ Ὁραῖον κατὰ ταῦτα, δὲν περιλαμβάνει βεβαίως τίποτε πλέον ἐν ἑαυτῷ ἐκ τοῦ εἶδους ἐκεῖνου τῆς εὐχαριστήσεως, ἱκανοποιήσεως τὴν ὁποῖαν ὁ ἀνταγωνισμὸς ἔχει ἀκόμη ὡς ἐσωτερικὴν τοῦ προϋπόθεσιν· διότι ἐν αὐτῷ ἔχει ἐξαλειφθῆ ἐκ τῶν προτέρων ἤδη πᾶσα φιλονεικία. Ἄλλ' ἐκ τῆς ἀντανάκλασεως ἀπὸ τοῦ κεντρικοῦ σημείου ἀποκτᾶ, πᾶν ὅ,τι λάμπει ἐν τῷ φωτὶ τοῦ Ὁραίου, ἐν ἀπαύγασμα τῆς ἀταράχου μακαριότητος τοῦ πρώτου Ἐνός, διότι

αίσθάνεται ἑαυτὸ διαμένον καὶ ἱκανοποιημένον ἐν τῇ ὑπερβαλλούσῃ πλη-
 ρότητι τοῦ ἀπολύτως οὐσιώδους ὄντος. Τοιοῦτον αἶσθημα ἀπαλλαγῆς καὶ
 σωτηρίας εἶνε ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον μεταδίδει εἰς τὸν ἔρωτα, ὡς τὸν πόθον πρὸς
 ἀπόκτησιν τοιαύτης εἰρήνης τοῦ αἰωνίου Κάλλους, τὸ ἰηρησκευτικὸν χρῆ-
 σμα καὶ τὴν ἐνθουσιώδη ὁρμὴν τὴν ὁποῖαν μὲ ὀργιαστικὴν σχεδὸν συγκί-
 νησιν ἐξεδήλωσεν ὁ «Φαῖδρος» καὶ μὲ θαυμασίως εὐγενῆ καὶ ἀνυπέροβλη-
 τον διαύγειαν ἐξέθηκεν ὑπερόχως τὸ «Συμπόσιον». Τὸν ὕλικὸν ἐνθουσιασμὸν
 τοῦ ὁποῖου τὰ ἴχνη εὐρίσκομεν πανταχοῦ καὶ ἐν τῷ τελευταίῳ τούτῳ ἀκόμη,
 θὰ αἰσθανθῆ αἰωνίως μόνον ἐκεῖνος ἐν τῷ ὁποίῳ καὶ ἐκείνῃ ἀκόμη ἡ ἀντα-
 νάκλασις ἐκ τοῦ πρώτου σημείου τοῦ Ὁραίου ὅπερ εἶνε συγφρόνως καὶ τὸ
 Ἄγαθόν, θὰ ἔχει προσλάβει ἐντελῶς τὴν δύναμιν τῆς ἀπολύτου ἀληθείας,
 δι' ἧς καὶ μόνῃς φωτίζει μὲ ἀμείωτον λαμπρότητα καὶ τὰ τελευταῖα ὕλικὰ
 πράγματα, σφύζει ταῦτα ἐκ τῆς ἀπομονώσεως ἣ ὁποία μόνῃ ἀποτελεῖ τὸν
 ταπεινωτικὸν χαρακτῆρα τοῦ «ὕλικου κόσμου» καὶ ὀδηγεῖ αὐτὸν ὀπίσω
 πρὸς τὴν πλούσιαν ἀφθονίαν τῆς παντομεροῦς ἀλληλοδιεισδύσεως.

Διὰ τοῦτο ὁ ῥόλος τοῦ «ἐ ν π α ν τὶ μ ε σ ο λ α β ο ὕ τ ο ς» ἀπομένει
 ὄχι τόσον εἰς «αὐτὸ τὸ Ὁραῖον» ὅσον εἰς τὸν πρὸς αὐτὸ ἐστραμμένον Ἔρωτα.
 Διὰ τοῦτο ὁ Ἔρως εἶνε δαίμων καὶ ὄχι θεός· δὲν εἶνε ὁ ἴδιος ἀγαθός,
 ὠραῖος, σοφός, ἀλλ' ἐ π ι ζ η τ ῶ ν πάντα ταῦτα, πα ρ ο τ ρ ὄ ν ω ν
 πρὸς ταῦτα ὁ ρ μ ἠ πρὸς ἐνότητα ἢ μᾶλλον ὁ ρ μ ἠ πρὸς ἔνωσιν· καὶ
 ἐνῶ εἶνε «αὐτὴ ἑαυτὴν διαρκῶς ἀἰξάνουσα» ἀ γ α λ λ ῖ α σ ι ς πρὸς γέ-
 νεσιν καὶ δημιουργίαν, δὲν εἶνε ποτὲ ἐστερημένη ὀρισμένου τινὸς βαθμοῦ
 ἀναμνήσεως τῶν π ὄ ν ω ν ποῦ χρειάζονται διὰ νὰ κατορθωθῆ ἡ ἀπόσπα-
 σις τῆς ζωῆς ἀπὸ τῶν χειρῶν τοῦ θανάτου· μόνον δὲ εἰς τὸ ἀνώτατον
 ἀπρόσιτον πλέον διὰ τοὺς θνητοὺς ὕψος εἶνε ἀ π ὄ λ υ τ ο ς Π λ ῆ ρ ω -
 σ ι ς. Οὕτω ἐξηγεῖται ἡ τελειωτικὴ ἀνύψωσις τοῦ Ἄγαθοῦ ὑπεράνω τοῦ
 Ὁραίου εἰς τὸν «Φίληβον» (65 A B πρβλ. 64 E) καὶ εἰς τὴν «Πολιτείαν»,
 κατ' οὐσίαν ὅμως ἤδη καὶ εἰς τὸν «Φαῖδρον» (250 B καὶ D). Τὴν τρί-
 τὴν μόλις σειρὰν μετὰ τῶν θεμελιωδῶν καθορισμῶν τοῦ τελευταίου—
 Ἐνὸς καταλαμβάνει τὸ Σ ο φ ὄ ν, ἢ ὁ Λόγος, ἢ Ἐπιστήμη, ὁ Νοῦς (Φίληβ.
 66 B). Βεβαίως εἰς τὸ Πρῶτον—Ἐν πρέπει νὰ συμπίπτωσι καὶ οἱ τρεῖς
 θεμελιώδεις καθορισμοί· λογικῶς οὐδεὶς προηγεῖται τοῦ ἄλλου· ἀλλ' ἐν τῇ
 Τριάδι ταύτῃ τὸ ἀπλῶς «ἀληθές» ἢ «σοφὸν» (σύμφωνον τῇ γνώσει, καθαρ-
 ῶς συνειδητὸν), δὲν εἶνε ἀπὸ ἀπόψεως οὐσίας ἴσον πρὸς «αὐτὸ» τὸ εἶναι,
 ἐν τῷ ὁποίῳ πᾶσα προσπάθεια εὐρίσκει τὸ τέρμα τῆς, τὸ Ἄγαθόν, οὔτε
 πρὸς «αὐτὸ» τὸ Ὁραῖον, καίτοι καὶ αὐτὸ εἶνε ἐκ τῶν καλλίστων (Συμπ.
 204 B· 210 C ἐπιστημῶν κάλλος). Οὕτω καὶ ἐν τῇ «ἀθανατοποιήσει τοῦ
 θνητοῦ» ἡ ὁποία ἀποτελεῖ τὴν βαθυτάτην καὶ μεγίστην σημασίαν τοῦ Ἔ-
 ρωτος, ἢ ἐπιστήμη εἶνε ἀπλῶς ἐν στοιχεῖον καὶ μάλιστα τὸ ὀλιγώτερον
 σπουδαῖον. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Ἔρως εἶνε βεβαίως ἐπίσης Φιλόσοφος (203 DE
 204 B, πρβλ. 202 A) ἀλλὰ μόνον ἐν τῇ ἐννοίᾳ ὅτι, ὅπως καὶ πᾶσα τάσις

πρὸς τὸ αἰώνιον Ἐν, οὕτω καὶ οὗτος περιλαμβάνει ἐν ἑαυτῷ καὶ τὴν πρὸς τὸ αἰωνίως ἀληθές, πρὸς τὸ Ἐν, μόνον Σοφόν». Ἐν τῇ μακαριότητι ὅμως τῆς ἀταράχου θεάς (θεᾶσθαι μόνον καὶ συνεῖναι 211 D) λημονοῦνται ὅλοι οἱ κόποι τῆς γνώσεως, ὡς καὶ πᾶσα μετὰ πόνων τοῦ θανάτου ἀναμιγμένη χαρὰ τῆς ζωῆς, ἐν τῇ μέχρι Γεννήσεως ηὔξημένη δημιουργία. Ὅπως δὲ ποτε ὅμως τὸ τελευταῖον Ὁραῖον (ὅπως καὶ τὸ τελευταῖον Ἄγαθόν τῆς «Πολιτείας») ἐξακολουθεῖ νὰ εἶνε καὶ ἤμιστον ἀντικείμενον τῆς γνώσεως (211 A καὶ C αὐτοῦ ἐκείνου τοῦ καλοῦ μάθημα, καὶ γνῶ αὐτὸ τελευτῶν ὅ ἐστι καλόν). Βεβαίως ἄρα δὲν ἔχει ἀποκοπὴ ἢ γνῶσις ἀπὸ τὴν τελευταίαν βῆσιν τοῦ εἶναι, καὶ ἀκόμη ὀλιγώτερον εἶνε δυνατόν νὰ παραλειφθῇ αὕτη ἐν τῇ πρὸς ἐκεῖνο ἐπιστροφῇ. Ἀκριβῶς ἢ ἐκ τοῦ Πρώτου φρωτὸς εἰς τὴν «νυκτερινὴν ἡμέραν» τῆς ἐδῶ κάτω ζωῆς ῥιφθεῖσα ψυχὴ ἔχει περισσότεραν παντὸς ἄλλου ἀνάγκην τῆς στροφῆς τῆς συνειδήσεως πρὸς τὰ πάντα φωτίζον φῶς τοῦ αἰωνίου διὰ μέσου τῆς διαλεκτικῆς γνώσεως. Τὴν ἀποκτῆ δὲ ἀκριβῶς διὰ τοῦ Ἔρωτος, εἰς τὸν ὁποῖον αὐτόχρημα ἀνήκει ἡ Διάλεκτος (Συμπ. 203 A): δι' αὐτῆς ἀποκαλύπτεται τὸ αἰώνιον εἰς τὴν ψυχὴν, τὴν ὁποῖαν συνοδεύει καθ' ὅλην τὴν πρὸς τὰ ἄνω πορείαν τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς ἀπὸ τῆς αἰχμαλωσίας τῆς ἐδῶ κάτω ζωῆς: μέχρι τοῦ τελευταίου βήματος τοῦ ἀνωτάτου τούτου Μαθήματος· χρησιμεύει δὲ ὑφουμένη εἰς τὸν τολμηρὸν ἐξερευνητικὸν πλοῦν ἐπὶ τοῦ «ἀνοικτοῦ πελάγους» τῶν «Ἐπιστημῶν» εἰς τὴν τελευταίαν ἀκριβῶς ἐντασιν τῆς ψυχικῆς δυνάμεως διὰ νὰ φθάσῃ εἰς τὴν ἀνωτάτην βαθμίδα, εἰς τὴν θεάν τοῦ καθαρῶ, ἀπολύτως Ὁραίου.

Ἐν μόνον εἶνε ἀνάγκη νὰ προσθέσωμεν ἀκόμη, τὸ ὁποῖον βεβαίως ὁ Πλάτων δὲν τονίζει τόσο πολύ, ἀλλὰ τὸ ὁποῖον πανταχοῦ προσυποτίθεται, καὶ ἴσως δὲν εἶχε κἂν ἀνάγκην νὰ τονισθῇ ἰδιαιτέρως διότι διὰ τὸν πιστὸν τοῦτον ὁπαδὸν τοῦ Σωκράτους ἀπετέλει τι τὸ ἐντελῶς αὐτονόητον: ἐννοοῦμεν τὴν κοινωνίαν τῶν ψυχῶν μετ' ἀλλήλων, τὴν Φιλίαν, ἢ ὁποῖα χωρὶς νὰ ταυτίζεται πρὸς τὸν Ἔρωτα εἶνε στενῶς μετ' αὐτοῦ συνδεδεμένη καὶ πάντοτε μετ' αὐτοῦ ἐξυπακούεται (οὕτω Συμπ. 209 C, Φαιδρ. 255 A B). Καίτοι βεβαίως κατὰ τελευταῖον λόγον ἡ Διάλεκτος λαμβάνει χώραν ἐν τῇ ἰδίᾳ ἐκάστου ψυχῇ, πάλιν ὅμως ἐκτείνεται αὕτη συγχρόνως, ὡς ἐκ τῆς βασικῆς ἐννοίας τοῦ «διαλόγου», καὶ εἰς τὴν ἀνταλλαγὴν ἀμοιβαίων ἔξομολογήσεων, ἐν τῇ ὁποῖα ἀκριβῶς ἢ μεγαλειότερα ἀπόστασις μεταξὺ τῶν Ἄτόμων ἢ μεταξὺ τῶν γνώσεων των ἀποδεικνύεται τόσο γόνιμος. Φύσις τόσο παιδαγωγικὴ ὅσον ἢ τοῦ Πλάτωνος δὲν ἦτο δυνατόν νὰ παρίδη τοῦτο, καὶ οὕτω, ἰδίως εἰς τὸ «Συμπόσιον», ὡς ἔργον τοῦ Ἔρωτος, παρὰ τὴν ποίησιν, τὰς ἐφευρέσεις, τὴν οἰκονομικὴν, νομικὴν, νομοθεσίαν καὶ ἐν γένει τὴν ἐν τῇ Πολιτεία δρασίαν, ἀναγνωρίζεται ἰδιαιτέρως τονισμένη ἢ ἀγωγή, ἢ παιδεία εἰς τὴν ὁποῖαν πάντα ἐκεῖνα ὡς ἀπλᾶ ἐξυπηρετικὰ μέσα ὑποτάσσονται (209 B; 210 C). Καὶ οὕτω ἡ Πολιτεία τοῦ Πλάτωνος εἶνε:

κατὰ πρῶτον καὶ τελευταῖον λόγον ἐκπαιδευτικῆ πολιτεία· ὡς τοιαύτη ὅμως διευθύνεται ἐντελῶς ἀπὸ τὸν Ἔρωτα (Πολ, 403 C τὰ τοῦ καλοῦ ἔρωτικά, ὅμοιον πρὸς τὸ ἐν μέγα τῆς Παιδείας 423 E· κατωτέρω 485 C, 490 B· ἔπειτα ἡ διαρκῶς προϋποτιθεμένη σύμπτωση τοῦ αὐτοῦ καλὸν καὶ ἀγαθόν). Ἀπὸ ὠρισμένης, συνεπῶς, ἀπόψεως δύναται ἡ περὶ ἔρωτος θεωρία τοῦ Πλάτωνος νὰ ἐννοηθῇ αὐτόχρομα ὡς παιδαγωγικῆ, ὡς ἐν τῷ πνευματικῷ πεδίῳ μεταφερθεῖσα «Παιδογονία» (Συμπ. 208 E). Ὁ ἐνθουσιώδης χαρακτήρ τοῦ δευτέρου λόγου τοῦ Σωκράτους εἰς τὸν «Φαῖδρον» ἐπιτρέπει ὀλιγώτερον νὰ γίνῃ τοῦτο καταφανές· σιωπηρῶς ὅμως εὐρίσκεται τοῦτο πανταχοῦ ὑπονοούμενον, ἄλλως τε καὶ ἐξ αὐτοῦ τοῦ πνεύματος τοῦ ὅλου ἔργου, περὶ τὸ τέλος δὲ τοῦ Διαλόγου ἐμφανίζεται σαφέστατα εἰς τοὺς μόλις κεκαλυμμένους ὑπαινιγμοὺς ἐν σχέσει πρὸς τὴν ἴδιαν ἑαυτοῦ σχολήν (273 ἐπ. ἰδίως 276 A ἐπ. 278 B).

Ἡ «Διάλεκτος» ὅμως μᾶς ὁδηγεῖ καὶ πρὸς ἄλλην κατεύθυνσιν· μᾶς δεικνύει τὸν ρόλον τῶν Λέξεων καὶ τὴν θέσιν αὐτῶν ἐν τῷ συστήματι τῶν θεμελιωδῶν ἐννοιῶν τῆς φιλοσοφίας. Ὁ Πλάτων οὐδέποτε εἶχε καὶ τὴν ἐλαχίστην ἀμφιβολίαν ὅτι ἡ Λέξις δὲν εἶνε τὸ τελευταῖον ἀλλ' ὅτι διατελεῖ πάντοτε ὑπὸ κἄτι τι ἄλλο· δηλαδή τὴν οὐσίαν τῶν πραγμάτων (αὐτὸ τὸ πρᾶγμα)· ὅτι δὲν τῆς προσδίδουσι σημασίαν ἀλλὰ τὴν λαμβάνουσιν ἐξ αὐτῆς· ὅτι τὰ πράγματα γινώσκομεν ὄχι ἐκ τῆς διὰ τῶν λέξεων διατυπώσεως αὐτῶν, ἀλλὰ μόνον ἐξ αὐτῶν τούτων (Κρατ. 438 ἐπ. ἰδίως 439 AB, Νομ. 895 D 7, ἐπιστ. 432 ἐπ.). Τὸ τοιοῦτον ἰσχύει καὶ μέχρι τοῦ ἀνωτάτου σημείου δηλαδή τοῦ Λόγου· τῆς ἐπιστήμης ἐκείνης ἡ ὁποία εὐρίσκεται πλησιέστερον, μάλιστα εἰς τὸν οὐδὸν τοῦ τελευταίου, ἀφάτου, ἀνωτάτου «πράγματος». Καίτοι ὅμως καθ' ἑαυτὴν ἡ λέξις δὲν εἶνε παρὰ ἓνας ἀπλοῦς δείκτης, οἶονεὶ ὁ πρατεταμένος δάκτυλος ἑνὸς ὁδοδείκτου, ὁ ὁποῖος δὲν ἀπαλάσσει τὸ ὁδοιπόρον νὰ ἀνεύρη καὶ βαδίση ὀλόκληρον τὸν δρόμον καὶ δὲν παρέχει εἰς αὐτὸν καμμίαν ἄλλην βοήθειαν ἐκτὸς ἀπὸ ἐν χονδροειδῆς ὑλικὸν στήριγμα διὰ νὰ μὴ βαδίση πρὸς ἐντελῶς ἐσφαλμένην κατεύθυνσιν, πάλιν εἶνε εἰς θέσιν νὰ μεταδώσῃ εἰς τὴν διάνοιαν καὶ εἰς αὐτὴν τὴν θέλησιν μέρος τι τῆς δημιουργικῆς δυνάμεως «αὐτοῦ τοῦ πράγματος» ἢ «αὐτῆς τῆς ἀληθείας»· ἀκριβῶς ὅπως ἐκ τοῦ προτεταμένου δακτύλου τοῦ Δημιουργοῦ—Θεοῦ εἰς τὰς γνωστάς εἰκόνας τοῦ Μιχαὴλ Ἀγγέλου ἐκπηδᾷ πρὸς τὸν πρῶτον ἄνθρωπον ὁ ζωοποιὸς ἐκεῖνος σπινθῆρ, ὁ ὁποῖος κατόπιν (ὡς ἀναφέρεται ἐν τῇ ἐπιστολῇ τοῦ Πλάτωνος) μόνος του θὰ τροφοδοτήσῃ τὸ ἐν τῇ ψυχῇ ἀναφθὲν φῶς. Τοιαύτην ἀκριβῶς μεταβίβασιν ζώσης δημιουργικῆς δυνάμεως σημαίνει κατὰ τὸ «Συμπόσιον» ὁ Ἔρως· οὗτος ὡς Διάλεκτος, συνομιλία, διάλογος, καθιστᾷ ὡς μεσάζων δυνατὴν τὴν ἐπικοινωνίαν ὄχι μόνον ἀπὸ Ἄτόμου εἰς Ἄτομον, ἀλλὰ μεταξὺ τοῦ φθαρτοῦ ἀτόμου καὶ τοῦ ἀφθάρτου, τελευταίου ὑπερ-ἀτόμου καὶ ἀδιαιρέτου θεοῦ, εἰς τρόπον ὥστε τὸ ὅλον

νὰ περιλαμβάνεται ἐν ἑαυτῷ», τοῦτέστι νὰ «ἀποτελειοῦται» εἰς ἐνότητα καὶ ὁλότητα.

Τοιουτοτρόπως ὁμοῦς ὁ Ἔρως πλησιάζει πολὺ πρὸς τὴν ἡμετέραν ἐννοίαν τῆς θρησκείας. Αὕτη σημαίνει τὴν «ἀνασύνδεσιν» τοῦ δεσμοῦ ὁ ὁποῖος—κατ' οὐσίαν φαινομενικῶς μόνον διὰ τὴν τεθλομένην συνείδησιν τοῦ ἀπὸ τῆς πηγῆς αὐτοῦ ἐσωτερικῶς ἀποξενωθέντος πεπερασμένου ὄντος—διερράγη, διὰ τοῦ ὁποῖου ὁμοῦς τοῦτο, κατὰ τὴν τελευταίαν ἀλήθειαν τῶν πραγμάτων, συνέχεται αἰωνίως πρὸς τὸ ἀθάνατον, τὸ ὅλον (τῆς ὅλης οὐσίας, Επ. 7, 344 B): καθόσον τὸ «Σύμπαν» (τὸ πᾶν, Συμπ. 202 E) δὲν γίνεταί ἀπλῶς ἀλλ' εἶνε αἰωνίως ἐν «ἑαυτῷ» συνδεδεμένον. Δὲν ἔπεται ὁμοῦς ἐκ τούτων ὅτι δυνάμεθα νὰ ὀμιλήσωμεν περὶ «φιλοσοφίας τῆς θρησκείας» κατὰ Πλάτωνα, διότι ἡ θρησκεία οὕτω ἐννοουμένη ὄχι μόνον διαπνέει ὁλόκληρον τὴν Φιλοσοφίαν του ἀλλ' ἀποτελεῖ αὐτόχρημα ἐν ἀδιαίρετον μετ' αὐτῆς. Κατ' οὐσίαν εἶνε ἐξ ἴσου ἀνακριβὲς νὰ ὀμιλῶμεν περὶ κεχωρισμένης Λογικῆς, Ἠθικῆς, Αἰσθητικῆς, Ψυχολογίας τοῦ Πλάτωνος· ὅπωςδήποτε δυνάμεθα νὰ ἀνεύρωμεν παρ' αὐτῷ ἀρκετὰς ἀπαντήσεις εἰς ὁρισμένα ἐρωτήματα τοιούτων κεχωρισμένων (καθ' οἷον ἴσως ἢ ὅπωςδήποτε διηρημένων) κύκλων φιλοσοφικῶν ζητημάτων· περὶ τῆς θρησκείας ὁμοῦς οὔτε τοῦτο δύναται νὰ λεχθῆ καὶ τὸ τοιοῦτον συμβαίνει διότι ἡ θρησκεία διαπνέει καὶ θερμαίνει τὴν ὅλην του φιλοσοφίαν, ὄχι ὀλιγώτερον ἀλλὰ πολὺ περισσότερον ἀπὸ ὅλα τὰ ἄλλα θέματα.

Ἴσως νὰ μὴ εἶνε περιττὸν νὰ ἀντιταχθῶμεν ἐνταῦθα εἰς σήμερον παρατηρουμένην διάθεσιν τείνουσαν, ὄχι βεβαίως εἰς τὸ νὰ ἀρνηθῆ τὸ θρησκευτικὸν αἶσθημα παρὰ Πλάτωνι, ἀλλ' εἰς τὸ νὰ τὸ καταβιάσῃ πάρα πολὺ εἰς τὸ ἐπίπεδον στοιχείου ἀνθρωπισμοῦ, παιδείας, ἀγωγῆς. Ἰδιαιτέρως καταφανῆς γίνεται ἡ τάσις αὕτη εἰς τὸ οὐδαμῶς ἐστερημένον ἀξίας ἔργον τοῦ HEINRICH FRIEDEMANN (θύματος καὶ τούτου τοῦ πολέμου): «PLATON— seine Gestalt» (Blatter für die Kunst, Berlin 1914) (1). Ὁ FRIEDEMANN ἀνήκει εἰς τοὺς εὐαρίθμους ἐκείνους νεωτέρους πλατωνικοὺς οἱ ὁποῖοι, καίτοι ἔχουσι κηρυχθῆ ἐναντίον τοῦ παρόντος βιβλίου, δὲν ἀποκρούουσιν ὁμοῦς τὸ οὐσιῶδες αὐτοῦ ἔργον, τὴν ἀπόδειξιν δηλ. καὶ βεβαίωσιν τῆς ἐπιστημονικῆς ἐννοίας τῆς «Ἰδέας» ὡς ὑποθέσεως «δυνατῆς πείρας», ἀλλὰ παραδέχονται μὲν αὐτήν, ζητοῦσιν ὁμοῦς, μὴ ἱκανοποιούμενοι καὶ δικαίως ὑπ' αὐτῆς, νὰ εὔρωσι καὶ βαθυτέραν αὐτῆς σημασίαν. Ὡς τοιαύτην λοιπὸν ὑποστηρίζει ὁ FRIEDEMANN ὄχι τὴν ὑφ' ἡμῶν πλήρως

(1) Μετὰ τὰ ἤδη λεχθέντα θεωροῦμεν ὅτι δὲν ὑπάρχει λόγος νὰ ἀπαντήσωμεν κεχωρισμένως ὡς ἄλλας κριτικὰς. Τοὺς εὐχαριστοῦμεν ὅλους: Μεταξὺ τῶν νεωτέρων ἀναφερόμεν: JULIUS STENZEL, Studien zur Entwicklung der platonischen Dialektik von SOKRATES zu ARISTOTELES (Breslau, Trewendt and Granier, 1917), καὶ OTTOMAR WICHMANN, PLATON und KANT (Berlin, Weidmann 1920).

ἀναγνωρισθεῖσαν θρησκευτικὴν ἀλλ' ἄλλην, οὐσιωδῶς διάφορον ἐκείνης: τὴν ὁποῖαν χαρακτηρίζει ὡς ἀναγομένην εἰς τὴν λατρείαν. Αἰσθάνεται τὴν θρησκευτικὴν θέρημν ἢ ὁποῖα πάντοτε ἐμφανίζεται ὀρμητικῆ ἐν τῷ Πλάτωνι, καὶ ὅταν ἀκόμη οὗτος προβαίνει εἰς ξηράς, σχεδὸν διδασκαλικὰς διαιρέσεις καὶ διακρίσεις· ἐρμηνεύει ὅμως αὐτὴν αὐστηρῶς ἀνθρώποκεντρικῶς, μάλιστα παιδαγωγικῶς ἐν τῇ ἐννοίᾳ ἀπολύτως κυριαρχικῶς διεξαγομένης πνευματικῆς καθοδηγήσεως ὅχι τόσον τῶν βασιλευόντων φιλοσόφων τοῦ Πλάτωνος ὅσον μᾶλλον τοῦ φιλοσόφου ὡς τοῦ ἐνός κοιρανου, ὁ ὁποῖος εἰς μίαν ἀπολυταρχίαν κατὰ τὸ εἶδος σχεδὸν τοῦ Hobbes, κανονίζει κυριαρχικῶς καὶ τὰ τῆς λατρείας τῶν θεῶν, δημιουργεῖ τὴν θεότητα τῆς λατρείας ἐκτὸς ὅταν ὁ ἴδιος θέλει νὰ εἶνε ἡ θεότης αὕτη. Ἀλλὰ καὶ αἱ πλεον ὑπερήφανοι ἐκφράσεις τοῦ πλατωνικοῦ ἐγωῖσμοῦ οὐδὲν δικαιολογοῦσι τοιαύτην ἐρμηνείαν καὶ πολὺ ὀλιγώτερον τὴν ἀναζητήσιν ἐν αὐταῖς τῆς τελευταίας ἐννοίας τῆς φιλοσοφίας του, καὶ ἰδιαιτέρως τῆς περὶ ἔρωτος θεωρίας του. Ἡ ἀληθὴς ἐστὶ τῆς θρησκευτικῆς θέρημν ἢ ὁποῖα καταλαμβάνει τὸν οὐχὶ τελείως ἀναίσθητον ἀναγνώστην τῶν ἔργων τοῦ Πλάτωνος, δὲν εἶνε κανὲν κέντρον τῆς ζωῆς δημιουργηθὲν τεχνητῶς ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου· ἡ θέρημν αὕτη δὲν εἶνε τὸ προϊόν τῆς δυνάμεως ὑποβολῆς τῆς ἀπορροεύσεως ἀπὸ τοῦ ὑπερόχου ἀνθρωπίνου πνεύματος (ἐννοία τὴν ὁποῖαν οἱ εὐσεβεῖς ἀρχαῖοι ἠγνόουν τελείως) καὶ διευθυνομένης πρὸς τὰς ἐπιδεκτικὰς ταύτης καρδίας διὰ νὰ συναθροίσῃ αὐτὰς βιαίως εἰς «Βασίλειον» ἐπὶ τῆς γῆς, ἐν εἶδος ἀνθρωπίνης Θεοκρατίας, ἀλλ' εἶνε κοσμικῆς, μάλιστα ὑπερκοσμικῆς, θείας, μάλιστα ὑπερ-θείας προελεύσεως. Πᾶν ὅτι εὐρίσκομεν εἰς τὸν Πλάτωνα (σχεδὸν πάντοτε κατὰ τὴν τελευταίαν περίοδον τοῦ βίου του) σχετιζόμενον πρὸς λατρικὰς ἐπιρροὰς ἢ πρὸς νόμους καθιερωμένους ὑπὸ τῆς λατρείας ὅποτε καὶ παίζει σημαντικὸν ῥόλον, ἀποτελεῖ ὀφθαλμοφανῶς ἀπλοῦν παιδαγωγικὸν μέσον διὰ νὰ ὑποβοηθήσῃ τὴν ἀνωτάτην ἀνθρωπίνην «Ἀρετήν»: τὴν φυγὴν «ἀπὸ ἐδῶ πρὸς τὰ ἐκεῖ», τὴν ὁμοίωσιν τῷ θεῷ κατὰ τὸ δυνατὸν (Θεατ. 176 B). Ἐξ ἴσου ἀληθὲς εἶνε ὅτι ὁ Πλάτων (καὶ ἐν γένει οἱ ἀρχαῖοι) δὲν γνωρίζουσι τὸ «πνεῦμα» τὸ ὁποῖον νὰ μὴ ἔχη καὶ τὸ «σῶμα» του· τελειωτικῶς δὲ διὰ τὸ ὡς ἐκ τῆς τελευταίας του ἐννοίας τὰ πάντα διέπον Ἐν πνεῦμα, δὲν ὑπάρχει ἄλλο σῶμα ἢ τὸ ὑπ' αὐτοῦ τελείως διαπνεόμενον, καὶ οὕτω ζῶν, ἐν Σύμπαν' ὡς μόνην δὲ πλήρως ἀνταξίαν «λατρείαν» εὐρίσκει τὸν ὑπέροχον ἐν κύκλῳ χορὸν τῶν θεῶν τῶν ἀστέρων περὶ τὸ αἰωνίως ἀκίνητον κέντρον τοῦ κόσμου, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον μόνον συμβολικῆν ἀπεικόνισιν εὐρίσκει εἰς οἵανδήποτε ἐπὶ τῆς γῆς λατρείαν. Πολὺ ὅμως ὑπεράνω τούτου εὐρίσκεται ἡ ἀποκαλύπτουσα, σώζουσα καὶ δημιουργοῦσα δύναμις τῆς θείας καθοδηγήσεως, εἰς τὴν ὁποῖαν, ἀπὸ μέρους τοῦ ἀνθρώπου, ἀνταπακρίνεται ἀποδοχὴ ἐν ἐσωτερικῇ προετοιμασίᾳ τῆς ψυχῆς, ὑψηλόφρων ἐσω-

τερικὴ αὐτο—απελευθέρωσις, καὶ δι' αὐτῆς ἐλευθέρα ἐνθουσιωδῶς ἀναφλεγομένη ἴδια ἑαυτοῦ ἀγαλλίασις δημιουργικῆς γεννήσεως.

Ἡ ἀρχηγία τῶν Ἀρίστων μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων, τῶν Φιλοσοφούντων-Βασιλέων (ἐκφρασις συναντωμένη πάντοτε ἐν τῷ πληθυντικῷ, οὐδέποτε ἐν τῷ ἐνικῷ) ἔχει τὴν ἀκριβῶς καθωρισμένην θέσιν της μόνον μετὰ τὴν παγκοσμίως ἐννοουμένην ἀρχηγίαν αὐτοῦ τοῦ θείου, χωρὶς οὐδέποτε νὰ πρόκειται νὰ καταλάβῃ τὴν θέσιν ταύτης. Εἶναι ἄρα γε ἀνάγκη νὰ ἐπαναφέρωμεν εἰς τὴν μνήμην ἐκφράσεις ὡς ἡ ἐπομένη (Νομ. 716 C): εἶνε πιθανώτερον ὅτι ὁ Θεὸς εἶνε τὸ «μέτρον τῶν πραγμάτων» καὶ ὄχι (ὅπως διατείνονται τινές) «ἓνας οἰοσδήποτε ἄνθρωπος» ἢ ὅταν εἰς στιγμὴν φαινομενικῆς ἀπαισιοδοξίας λέγει τὰ πασίγνωστα (αὐτόθι 803 BC): ὅτι τὰ ἀνθρώπινα πράγματα στεροῦνται ἐν γένει οἰασδήποτε σπουδαιότητος καὶ μόνον ὁ Θεὸς εἶνε ἄξιος πάσης **μακαρίου σπουδῆς**, ἐνῶ ὁ ἄνθρωπος εἶνε ἀπλοῦν «τεχνητὸν ἄθυρμα» τοῦ Θεοῦ ἢ ὀλόκληρον τὸ δέκατον βιβλίον τοῦ αὐτοῦ, τελευταίου ἔργου τοῦ φιλοσόφου; Ἰδὲ ὅτι οἱ γνήσιοι ὀδηγοὶ τῶν ἀνθρώπων ἀποκαλοῦνται πολλάκις **θεοὶ** (*Διοι* Φαῖδρ. 252 E. πρὸβλ. 250 B) δὲν ἀποδεικνύει τίποτε ἀντίθετον· προὑποθέτει πάλιν ἀπολύτως τὴν ἀπαίτησιν τῆς τάσεως πρὸς ὁμοίωσιν τῷ θεῷ (**εἰς ὁμοιότητα τῷ Θεῷ** 253 B) ἢ ὁποία ὅμως οὐδέποτε φθάνει τὸ θεῖον. Ἐσχάτως, εὐφυῆς συγγραφεὺς (1) ἀπεκάλυψε πολὺ ἐπιτυχῶς τὴν βαθεῖαν διαφορὰν μεταξὺ τοῦ κλασσικοῦ ἑλληνικοῦ θρησκευτικοῦ αἰσθηήματος καὶ τοῦ γνωστοῦ ἡμῖν τὴν σήμερον τοιούτου, διὰ τοῦ γεγονότος ὅτι ἐκεῖνο δὲν δισιάζει καὶ ἐν αὐτῷ τῷ πλέον ὑλικῷ νὰ ἀναγνωρίσῃ τὸ θεῖον, καὶ διὰ τοῦτο δὲν προσβάλλεται ὅταν π.χ. ὁ Ὅμηρος ὀμιλεῖ περὶ τοῦ «θείου χοιροβοσκοῦ». Τοῦ κλασσικοῦ τούτου εἶδους θρησκευτικοῦ αἰσθηήματος μετέχει πλήρως ὁ Πλάτων. Γνωρίζει καὶ συμμερίζεται ἐξ ὀλοκλήρου ὄχι ἀπλῶς τὴν «μακαρίαν ἐκείνην σπουδὴν» ἐν τῇ καθαρῇ θέᾳ καὶ τῇ ἀπολύτῳ συνενώσει μετὰ τοῦ θείου, ἀλλὰ ἐξ ἴσου καὶ τὴν θερμὴν Πνοὴν τοῦ ἐκ θεοῦ προσερχομένου ἐρωτικοῦ πάθους καὶ τὴν διθυραμβικὴν μέθην ἱεροῦ ἐνθουσιασμοῦ, ἐν τῷ ὁποίῳ συνεννοῦνται οἱ βιαιότεροι στρόβυλοι ὅλων τῶν ἀνθρωπίνων πόνων καὶ ἡδονῶν, κωμῳδία καὶ τραγῳδία (Συμπ. 223 D), τέλος «ὀλόκληρος ἢ τραγῳδία καὶ κωμῳδία τῆς ζωῆς» (Φιληβ. 50 B)· μετὰ μίαν λέξιν γνωρίζει καὶ συμμερίζεται ὅλην τὴν θερμὴν μᾶς «ἡδυπαθείας» ἢ ὁποία καμμίαν σχέσιν δὲν ἔχει πρὸς ὅ,τι σήμερον ἐν περιφρονητικῇ σημασίᾳ συνήθως ἀποκαλοῦμεν οὕτω. Καὶ εἰς τὸ ἡδονικώτερον τὸ πρᾶγματι ἀξιοκατάκριτον εἶνε μόνον—τὸ θράσος μετὰ τὸ ὁποῖον ἀξιοῖ νὰ εἶνε τὸ ὅλον ἐνῶ εἶνε ἀπεμεμονωμένον τμήμα· ἐνῶ διὰ τῆς ζώσης καὶ γενικῆς ἀναμίξεως μετὰ τοῦ θείου καθάρεται καὶ καθιεροῦται καὶ τὸ τελευταῖον μέρος τοῦ ἡδονικοῦ, διατηροῦν ἐν ταύτῳ τὴν πλήρη αὐτοῦ «ἡδονικότητα», δηλαδὴ τὴν ἀμεσότητα καὶ

(1) Leopold Ziegler, Gestaltwandel der Götter (Berlin S. Fischer, 1920).

ζωτικότητά του τὴν καταλαμβάνουσαν καὶ πληροῦσαν ὀλόκληρον τὸν ἄνθρωπον ἢ μᾶλλον τὴν καταλαμβανομένην καὶ πληρουμένην τοιαύτην. Ὁ FRIEDEMANN περιπίπτει, ὡς φαίνεται, εἰς τὸν ἀνθρωποκεντρισμὸν ἐκεῖνον, ἔνεκα τῆς φανατικῆς σχεδὸν προσηλώσεως εἰς τὸ «τῆδε» ἢ ὅποια νομίζει ὅτι πρέπει διαρκῶς καὶ μετὰ πάθους νὰ καταπολεμήσῃ τὸ ψευδὲς ἐκεῖνο «πέραν» (ἐκεῖ) εἰς τὸ ὅποιον διὰ τοὺς πλείστους ἀνθρώπους ἔχει καταφύγει ἡ θρησκεία. Διὰ τὸν Πλάτωνα ὅμως, τοῦλάχιστον εἰς τὸ ζενίτι τῆς φιλοσοφίας του, δὲν ὑφίσταται κανὲν χάσμα μεταξὺ τοῦ ἐκεῖ καὶ τοῦ ἐδῶ· δι' αὐτόν, μετὰ τὸ «Συμπόσιον», ἔχει τοῦτο κλεισθῆ διὰ νὰ μὴ ἀνοιγῆ ποτὲ πλέον μέχρι τέλους· ἀκριβῶς ὁ «Ἴμαιος» ὑπογραμμίζει ἐκ νέου τὴν ἀδιώσπαστον ἐνότητα τοῦ Ὁλοῦ, τὴν ἀγαθότητα τῆς θείας θελήσεως τοῦ Δημιουργοῦ· εἰς ταῦτα δέ, ὡς πρὸς τὴν οὐσίαν τοῦ πράγματος, δὲν ἀντιτίθενται οὐδὲ οἱ Νόμοι καὶ ἂν ἀκόμη συναντῶμεν εἰς αὐτοὺς ἐκρήξεις μελαγχολίας καὶ ἀπαισιοδοξίας. Δὲν ἐπιτρέπεται καὶ νὰ ἀπευθύνωμεν εἰς τὸν Πλάτωνα τὸ ἐρώτημα ἐὰν τὸ Ἐν ὑφίσταται χάριν τοῦ Σύμπαντος ἢ τὸ Σύμπαν χάριν τοῦ Ἐνός. Μήπως ἐρωτῶμεν ἐὰν ἐν τῷ κύκλῳ τὸ κέντρον ὑπάρχει χάριν τῆς περιφερείας ἢ ἡ περιφέρεια χάριν τοῦ κέντρου; Διὰ τὸν Πλάτωνα Ἐτελευταῖον βεβαίως δὲν εἶνε τὸ «Πᾶν» ἐν τῷ διασκορπισμῷ του εἰς «τὰ πολλὰ καὶ ἕτερα», ἀλλὰ ἡ Ἐνότης τῆς ἀπὸ τοῦ κέντρου διευθυνοῦσης καὶ καθοριζούσης Πρώτης Δυνάμεως. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ὅμως τὸ Κέντρον πρέπει νὰ νοηθῆ ὄχι ὡς κενὸν κεντρικὸν σημεῖον, ἀλλ' ὡς κεντρικὴ δύναμις, ὀλόκληρος εἰς τὸ ὅλον καὶ ὀλόκληρος εἰς ἕκαστον μέρος, διέπουσα τὸ πᾶν ὡς ζῶσα δημιουργικὴ δύναμις καὶ οὕτω συγκρατοῦσα καὶ συνενοῦσα αὐτὸ εἰς Ὁλον.

Τὴν ἀνωτέρω ἐννοίαν τοῦ τελευταίου Ἐνός εὐρίσκομεν ἐμβριθῶς ἀναπτυσσομένην καὶ ῥιζικῶς διεξαγομένην, ὄχι ἀπολύτως ὡς πλατωνικὴν ἀλλὰ πάντως ὑπὸ ἰσχυρὰν πλατωνικὴν ἐπίδρασιν, ἐν τῷ συγγράμματι ἑτέρου συγγραφέως, ὕματος ἐπίσης τοῦ πολέμου, εἰς τὸν ὅποιον, ἔστω καὶ πέραν τοῦ τάφου ἀπευθύνω ἐνταῦθα τὰς εὐχαριστίας μου: «Das Absolute, Methode und Versuch einer Sinnklärung des Transzendentalen Ideals» τοῦ JOSEF HEILER (München, Ernst Reinhardt, 1921). Ὅπως δῆποτε καὶ ἐνταῦθα φαίνεται τὸ θεῖον ὡς κατὰ ἓνα βαθμὸν χαμηλότερον καταβιβασθὲν ἐν τῷ κύκλῳ τοῦ ἀνθρώπου, ἐν τῷ κύκλῳ τοῦ ἀνθρωπίνου πολιτισμοῦ. Ἴσως πράγματι, νὰ φαίνεται μόνον οὕτω· ἀλλ' ἀκριβῶς διὰ νὰ διατηρηθῆ ἐν ὅλῃ τῆς τῆ ἀγνότητι ἢ θεμελιώδης ἰδέα, ἔπρεπε νὰ ἀποφειχθῆ ἀκόμη περισσότερον οἰαδήποτε τοιαύτη ἐσφαλμένη ἐντύπωσις. Ὁ συγγραφεὺς τοῦ παρόντος βιβλίου ἐδημοσίευσε πρὸ ἱκανοῦ χρόνου μικρὸν σύγγραμμα πραγματευόμενον περὶ τῆς θρησκείας ἐντὸς τῶν ὁρίων τοῦ ἀνθρωπισμοῦ («Religion innerhalb der Grenzen der Humanität»). Σήμερον ἀναζητεῖ ταύτην ὄχι «ἐντός», ὄχι ὅμως καὶ ἐκτός, ἀλλ' ἀκριβῶς εἰς τὸ σύνορον, ὄχι τὰ σύνορα, τοῦ ἀνθρωπισμοῦ. Διότι μόνον αὐστη-

ὥς εἰς τὸν ἐνικὸν πρέπει νὰ νοηθῇ τὸ τελευταῖον σύνορον πρὸς τὸ πρῶτον - ἐν. Τὸ τελευταῖον τοῦτο ὄριον εἶνε διὰ τὸν Πλάτωνα ὁ Ἔρωσ· διὰ τοῦτο εἶνε βεβαίως οὗτος θεῖος, Δαίμων, ἀλλ' ὅχι καὶ Θεός (¹), μεταδίδει ὅμως θεϊαν δύναμιν εἰς τὸν ἄνθρωπον ὁ ὁποῖος τὴν δέχεται ὅταν παραδίδεται εἰς αὐτὴν ὀλοψύχως, ὅταν δέχεται αὐτὴν μὲ εὐχαρίστησιν, μὲ πόθον καὶ μὲ ἐμπιστοσύνην, καὶ δὲν φοβεῖται τοὺς πρῶτους κόπους διὰ νὰ ἀνυψωθῇ, διὰ μέσου τῶν ὠδίνων καὶ τῆς ἐκστάσεως τοῦ Ἔρωτος, καὶ διὰ μέσου τῆς αὐστηρᾶς σχολῆς τῶν Ἐπιστημῶν καὶ τῆς Διαλεκτικῆς, μέχρι τῆς ἀπολύτου «θέας καὶ ἐνώσεως» μετὰ τοῦ θείου. Ἐδῶ δὲν ὑπάρχει οὔτε ἴχνος ψευδοῦς μυστικισμοῦ θεοποιήσεως· ἡ ἀπόστασις μεταξὺ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπου διατηρεῖται αὐστηρῶς· ὁ ἄνθρωπος διαφυλάττει πλήρη τὰ δίκαιά του ἢ θεότης ὅμως δὲν καταβιβάζεται ἐν αὐτῷ.

Γοιουτοτρόπως διατηρεῖ παρὰ Πλάτωνι τὴν πλήρη αὐτῆς ἀξίαν ἡ ὑψηλὴ σπουδαιότης τῆς σοκρατικῆς ἀναζητήσεως τῆς γνώσεως καὶ τῆς ἀρετῆς. Οὐδέποτε, οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν ἐκλονίσθη ἢ πεποιθήσις του ὅτι εἰς τὴν ψυχὴν ἡμῶν ὑπάρχει δύναμις διὰ νὰ ἀγαπᾷ τὴν ἀλήθειαν (*ἐρᾷν τοῦ ἀληθοῦς*) καὶ «νὰ πράττῃ τὸ πᾶν» χάριν αὐτῆς (Φιληβ. 58D). Οὐδέποτε τὸ Ἄγαθὸν ἔπαυσε νὰ σημαίνει δι' αὐτὸν ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἐπιδιώκει πᾶσα ψυχὴ (*ὃ διώκει ἅπασα ψυχὴ*) καὶ «πράττει τὸ πᾶν» χάριν αὐτοῦ (Πολιτ. 505 DE, πρὸβλ. Γοργ. 499E)· ὡς ἀμαθῆ δὲ ἀποκλείει πάσης συμμετοχῆς εἰς τὴν διεύθυνσιν τῶν κοινῶν ἐκεῖνον ἀπὸ τὸν ὁποῖον ἐλλείπει «ὁ μοναδικὸς σκοπὸς ἐν τῷ βίῳ» (*σκοπὸν ἐν τῷ βίῳ ἓνα*) χάριν τοῦ ὁποῖου καὶ εἰς τὸν ἰδιωτικὸν καὶ εἰς τὸν δημόσιον βίον, πρέπει νὰ «πράττει τις τὸ πᾶν» (Πολιτ. 519 C). Οὕτω ὁ ἔρωσ ἀποβλέπει διαρκῶς ὅχι μόνον εἰς τὸ ὠραῖον ἀλλ' ἐξ ἴσου ἀσφαλῶς καὶ εἰς τὸ ἀληθές καὶ τὸ ἀγαθόν, ὅπως εὐκόλως ἐννοεῖται ἐκ τῆς ἐνώσεως τῶν τριῶν: τοῦ ἀγαθοῦ, ὠραίου καὶ σοφοῦ εἰς τὸ Τελευταῖον—ἐν πρὸς τὴν ὁποῖαν ἐπιζητεῖ νὰ ἐπιστρέψῃ ἡ ψυχὴ, διὰ τοῦ ἔρωτος, ἐξερχομένη ἐκ τοῦ διασκορπισμοῦ καὶ τῆς κατατμήσεως «τῶν πολλῶν καὶ ἐτέρων». Τὸ ἀντίτιμον τοῦ ἔρωτος καὶ τοῦ ὠραίου δὲν σημαίνει, παρὰ Πλάτωνι, οὐδὲ κατ' ἐλάχιστον, κατάπτωσιν εἴτε τῆς ἀνθρωπίνης ἐπιστήμης εἴτε καὶ τῆς ἐπιζητήσεως τοῦ Ἄγαθοῦ, τῆς ἀνθρωπίνης Ἀρετῆς. Αὐτὸ ἄς τὸ ἀκούσωσιν ὅλοι ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι νομίζουσιν ὅτι ὅταν καταλαμβάνονται ὑπὸ τοῦ ἔρωτος πρέπει νὰ ἀποχαιρετίσωσι τὴν ἐπιστήμην καὶ τὴν ἀρετὴν. Ἐν πάσῃ περιπτώσει δὲν ἔχουσι τὸ δικαίωμα νὰ ἐπικαλεσθῶσι τὸν Ἔρωτα τοῦ Πλάτωνος. Καὶ ὡς πρὸς τὸ σημεῖον τοῦτο νομίζομεν ὅτι δὲν ἦτο περιττὴ ἢ ἤδη περατωθεῖσα ἔρευνα.

Ἦδη ὑπολείπονται εὐάριθμοι τινὲς σημειώσεις ἐπὶ καθ' ἕναστον ζητη-

(¹) Πρὸς Συμπ. 202 BC πρὸβλ. Φαῖδρ. 212 E: θεός ἢ τιθεῖσιν.

μάτων ἐπὶ τῶν ὁποίων ὁ συγγραφεὺς μετέβαλε γνώμην ἀπὸ τῆς πρώτης ἐμφανίσεως τοῦ βιβλλου τούτου, καὶ τὰ ὁποῖα εἶνε σήμερον εἰς θέσιν οὐσιωδῶς νὰ συμπληρώσῃ.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ.